

Drug z drugim – tradicija je bogastvo tudi na področju socialnovarstvenih programov

Martina Slokar

UVOD

Staranje prebivalstva je dolgoročen trend, ki se je v Evropi začel pred nekaj desetletji. Pričakovano trajanje življenja se podaljšuje, delež starejših od 65 let pa hitro narašča. Podatki Statističnega urada Republike Slovenije kažejo, da je v letu 2018 pričakovano trajanje življenja v Sloveniji pri moških 78,05 let, pri ženskah pa 83,66 let. Trenutni delež prebivalcev, starih 65 ali več let v Sloveniji znaša 19,7 %. Kot zanimivost - štiri leta nazaj je bil manjši za približno dva procenta. Po srednji varianti projekcije prebivalstva EUROPOP2008 naj bi se v Sloveniji delež starejših od 65 let med skupnim prebivalstvom do leta 2060 povečal na 33,4 % (Statistični urad RS).

V Zvezi društev za socialno gerontologijo Slovenije smo s programom »Skupine starih ljudi za samopomoč« začeli pred 30 leti kot odgovor na nove izzive v dolgoživi družbi. Naše poslanstvo je ustvarjanje varnega okolja za starostnike v pogovornih skupinah v bližini njihovega doma z namenom medsebojne podpore, razumevanja, ohranjanja dobrega počutja in krepitve zdravja ter izmenjave koristnih informacij in izkušenj. Po načelih zaupnosti, enakovrednosti, strokovnosti in opolnomočenja zagotavljamo druženje, neformalno učenje in zabavo z vrstniki ter drugimi generacijami. Prav tako krepimo njihovo samopodobo ter srednjo generacijo pripravljamo na kakovostno staranje. V Program [Skupine starih ljudi za samopomoč] se v letošnjem letu vsak teden, v 475 skupinah, povezuje prek 4000 članov in skoraj 800 prostovoljcev - voditeljev skupin. Skozi tri desetletja delovanja Programa in nevladne organizacije se kaže kar nekaj sprememb, odpirajo se nove dileme in vprašanja.

STAROSTNA STRUKTURA IN SPREMEMBE PSIHOFIZIČNEGA STANJA UPORABNIKOV PROGRAMA

Program je namenjen osebam, ki so starejše od 65 let. V letu 2009/2010 je bila izvedena obsežna evalvacija učinkov Programa, ki je bila opravljena z dvema skupinama udeležencev in sicer s članicami in člani skupin ter s prostovoljkami in prostovoljci - voditeljicami in voditelji skupin. Vzorec populacije je obsegal 100 skupin, kar je predstavljalo 16,50 % delež vseh vključenih. Pri tem se je upošteval delež skupin starih ljudi za samopomoč po posameznih regijah glede na celotno število skupin, ki delujejo v nacionalni mreži v okviru ZDSGS [Zveza društev za socialno gerontologijo Slovenije] na območju Republike Slovenije. Evalvacija je pokazala, da je povprečni profil uporabnika »ženska, osnovnošolska izobrazba, 75 let, mesečni prihodek do 500 €«. Vzorec, ki je v 2014 zajel 1418 uporabnikov je pokazal, da je kar 57,47 % vključenih od 80 let. Za to skupino uporabnikov velja, da so še bolj ranljivi, saj so njihove zdravstvene, fizične, materialne in socialne zmožnosti še bolj okrnjene kot pri osebah starih 65+. Hkrati se v Program vključuje vedno več uporabnikov z različnimi ovirami, ki praviloma nosijo s seboj še večjo socialno izključenost ter z njo povezane stiske in težave.

RAZLIČNE OBLIKE NASILJA NAD STAREJŠIMI

Različne oblike nasilja nad starejšimi so vse bolj prisotne, vendar starejši o tem zelo težko spregovorijo, ker so pogosto odvisni od povzročitelja. Zato so zelo pomembni programi za starejše - bolj kot je močna socialna mreža, manj verjetnosti je, da bo nasilje ostalo prikrito in neprepoznavno. Naš Program pomembno prispeva k izgradnji, krepitvi in ohranjanju socialne mreže vključenih, hkrati pa predstavlja pomembno polje za izmenjavo koristnih informacij o programih in organizacijah, ki so jim lahko v pomoč in podporo pri soočanju z različnimi stiskami in težavami, s katerimi se soočajo.

STAROSTNIKI V SOCIALNIH ZAVODIH

Žal smo že nekajkrat s strani (potencialnih) sofinancerjev programa slišali mnenje, da starostniki v socialnih zavodih ne potrebujejo prostovoljskega programa kot je naš (ali podobni), saj je že poskrbljeno za vse njihove potrebe.

V praksi se ugotavlja, da so nekateri starejši ljudje v socialnih zavodih manj odzivni na dogajanje v družbi, hkrati je zaskrbljujoče postopno spreminjanje teh socialnih ustanov v zdravstvene ter višanje oz. visoki normativi na zaposlenega v socialnih zavodih, kar ima žal za posledico manj časa za vzpostavljanje in negovanje medčloveškega odnosa, ki lahko pomembno vpliva na psihofizično stanje stanovalcev.

Zato se nam zdi pomembno poudarjati, da je ciljna skupina vedno enaka (ranljiva skupina = starostniki), ne glede na to kje se skupina srečuje, enaka sta tudi namen in cilji druženja (preoblikovanje skupine naključno zbranih posameznikov v

prijateljsko skupino) ter enake metode dela.

POMEN OHRANITVE DOSTOPNOSTI PROGRAMOV ZA STAROSTNIKE

Z našim Programom se približamo uporabniku, saj vsakotedenska srečanja skupin potekajo neposredno v okolju, kjer ljudje živijo - v krajevnih skupnostih, mestnih četrtih, vaseh..., kar uporabnikom omogoča participacijo pri soustvarjanju in aktivnem vključevanju v lokalno dogajanje. Skozi omenjeno se zmanjšuje tudi potreba po dodatnem transportu, kar za starejše velikokrat predstavlja dodatno problemsko situacijo in posledično socialno izključenost. To je še posebej pomembno na podeželju, kjer večinoma ni ponudbe programov. Skozi omenjeno komponento Programa pomembno soprispevamo k udeležanju okoljskega vidika, saj spodbujamo aktivni transport in zmanjšujemo dodatno obremenjevanje okolja.

SPREMENJENA STRUKTURA PROSTOVOLJCEV

Ob začetkih izvajanja Programa so se kot prostovoljci - voditelji skupin vključevali večinoma strokovni delavci s področja socialnega varstva, ki so že skozi formalno izobrazbo pridobili splošna znanja in veščine za delo z ljudmi. Zadnje desetletje se za prostovoljstvo v Programu odloča vedno več ljudi izven stroke socialnega dela, kar ima za posledico, da je potrebno vlagati vedno več strokovnega dela s strani strokovne službe ZDSGS. Le ta zagotavlja osnovno in kontinuirano usposabljanje, mentorstvo, individualno podporo, podporo pri izvajanju intervizije in supervizije ter druge oblike podpore, ki omogočajo kvalitetno prostovoljsko delo v lokalnih okoljih. Zelo pomembni in dragoceni sodelavci strokovne službe ZDSGS so organizatorji lokalnih mrež, strokovni vodje Programa na lokalnem nivoju, ki so v večini po izobrazbi socialni delavci.

VEDNO BOLJ OTEŽENO DELO HUMANITARNIH DRUŠTEV

Opažamo, da je država poslovanje društev skorajda izenačila s poslovanjem podjetij, kar ni ravno v prid razvoju prostovoljski dejavnosti na humanitarnem področju. Večina društev deluje na bazi prostovoljstva in nima zaposlenih oseb ali jih imamo premalo. Administracija vzame veliko energije in časa, ki bi ga morali namenjati vsebini programov in ljudem. Nimamo nič proti visokim zahtevam do društev, bilo bi pa prav, da se prepozna pomen in potrebe ter zagotovi sofinanciranje, tako strokovnih delavcev kot laičnih sodelavcev (računovodstvo, administracija ...). Opažamo tudi, da se iz leta v leto spreminjajo normativi, na podlagi katerih se določi število zaposlitev strokovnih delavcev.

Številni obstoječi programi, ki že dolga leta delujejo, predstavljajo odlično osnovo za kvalitetno nadaljnje delo, ob upoštevanju spreminjajočih se situacij v ožjem in širšem okolju ter ob ustrezni dopolnitvi in nadgradnji programov, s katerimi odgovarjamo na nove aktualne potrebe v družbi. Pomembno je zavedanje, da kar je preizkušeno in sprejeto v praksi, nosi veliko vrednost tako za uporabnike kot tudi za širšo skupnost. Tradicija je bogastvo, tudi na področju programov, ki jih izvajamo.

POMEN OHRANITVE IN RAZVOJA RAZLIČNIH PROGRAMOV ZA RAZLIČNE STAREJŠE

Zadnja leta prihajajo v ospredje (moderne) besede kot so »aktivacija«, »aktivna starost«, »dejavna starost« - kot da se od starostnikov pričakuje, da bodo stalno aktivni na različnih področjih. Dejstvo pa je, da si vsi ne želijo aktivnosti, več jim pomeni to, da imajo ob sebi sredino ljudi, kjer so »odnosno doma«, da lahko delijo svoje misli, doživetja, občutke, so slišani, sprejeti, kjer skozi pogovor odkrivajo smiselne naloge v tretjem življenjskem obdobju in se počutijo dobro. Nekateri starostniki se tudi ne zmorejo več udeleževati v večurne aktivnosti, ker jim je to prenaporno.

Zato se nam poraja vprašanje, kako v tej dobi kratkotrajnih, modernih, »instantnih« projektov ostati/prodreti z našimi izkušnjami, da pogovor JE nekaj pomembnega in da obstajajo (tudi) starejši, ki si želijo »le« pogovora/poslušanja in ne neke stalne aktivacije.

Pomembno je zagotavljanje kontinuitete in stalnosti programov. Le -to ima za posledico, da se starostniki, vključeni v te programe, počutijo varno in sprejeto, v sedanjem hitro spreminjajočem svetu.

BOLJ PREPOZNAVEN PRISPEVEK STAREJŠIH DRUŽBI

Starost in starostnike se še vedno prevečkrat povezuje z neaktivnostjo, nekoristnostjo. Menimo, da je pomembno poslati širši javnosti, predvsem pa vsem oblikovalcem politik jasno sporočilo, da so starejši pomemben del družbe, tako v družbenem kot tudi ekonomskem smislu.

Iz dneva v dan jih je več in želijo si človeka dostojno življenje. Vsi so tej družbi dali že veliko, v današnjem času mnogi (tudi finančno) pomagajo svojim otrokom, varujejo vnučke in tako tudi dajejo svoj dodatni prispevek družbi.

Upamo, da bo zmagalo medgeneracijsko sodelovanje, podpora. Starejših se ne sme prezreti in tudi ne prikazovati kot strošek družbe! Oblikovalci politik naj imajo pred seboj svojo družino in se vprašajo kako bi sami želeli, da bi bilo poskrbljeno za najbližje. In vsi pravi odgovori bodo na dlani.

ZAKLJUČEK

Starost in starostnike se v zahodnih družbah, kjer sta v ospredju predvsem delovna storilnost in produktivnost, še vedno prevečkrat povezuje z neaktivnostjo, nekoristnostjo, prikazuje se jih kot strošek družbe. Premalo se vidi in spoštuje njihove pretekle dosežke ter prepozna/prizna aktualne. Menim, da kot izvajalci številnih programov na področju socialnega varstva lahko to spreminjamo. Koristnost posameznika ni nujno vezana na znesek, ki ga konec meseca prinese domov in število ur, ki jih opravi v službi. Kaže se v številnih, mogoče manj oprijemljivih dosežkih. Prepričana sem, da lahko tudi naš program »Skupine starih ljudi za samopomoč« pripomore k razvijanju občutljivosti družbe za bolj prepoznaven prispevek starejših družbi.

Ne/zaposljivi starejši

Mateja Strašek, mag. soc.

UVOD

Recesija je minila, gospodarsko stanje se izboljšuje, brezposelnost se znižuje. Splošno stanje v družbi se po gospodarski krizi torej izboljšuje. Vendar ne za vse, trenutno je v Slovenji, tudi s pomočjo medijev, prisotna moralna panika o staranju prebivalstva spodbujenih z napovedmi da »Naraščanje deleža prebivalstva, starejšega od 65 let, pomembno vpliva na povečanje izdatkov za pokojnine, zdravstvo, dolgotrajno oskrbo in za druge, s staranjem povezane izdatke, kjer Slovenija po višini teh v prihodnosti znatno izstopa v primerjavi z drugimi državami EU« (UMAR, 2018) istočasno se izpostavlja stopnja delovno aktivnega prebivalstva po 50 letu v Sloveniji, ki je med najnižjimi v evropski skupnosti. Najbolj zanimivo za tokratno tematiko publikacije Socialni izziv pa je dihotomija o staranju delovne sile v Slovenije in istočasni poudarek, da Slovenci prezgodaj odhajamo v pokoj, da po 50 letu zaposleni le še štejejo dneve do upokojitve. Če je temu res tako, je na mestu vprašanje »Zakaj se želijo upokojiti?«. Zakaj bi se nekdo odpovedal aktivnostim, višjim prihodkom itn, če se v delovnem kolektivu dobro počuti. Še bolj na mestu pa je vprašanje zakaj generacija 50+ nima zaposlitve. Ali si sami ne želijo zaposlitve, ali so nezanimivi za delodajalce?

POTENCIAL STAREJŠIH

Na konferenci »Odklenimo potencial starejših« v organizaciji Pokojninske družbe A, ki je potekala 08. 10. 2018 je bila, med drugim, predstavljena raziskava v okviru projekta 50+ ni ovira, je dobra izbira (Radman Žalodac, 2018), ki je pokazala, da se kandidatu, ki ga delodajalec oceni za starejšega zmanjša možnost zaposlitve, starejši iskalci zaposlitve v primeru zaposlitve dobijo nižje plačilo in nimajo enakih priložnosti na delovnem mestu, da zaposleni po štiridesetem letu nimajo motivacije, od petdesetega leta dalje imajo težave s spominom in zato potrebujejo boljše organizirana in strukturirana navodila za delo. Vendar pa imajo starejši zaposleni tudi prednosti kot so izkušnost, zanesljivost in lojalnost. Ob tem pa je potrebno izpostaviti, da je definicija starosti postal prožen pojem. Ne dolgo nazaj je veljalo, da si star, ko dosežeš upokojitveno starost, kar je še pred dobrim desetletjem pomenilo nekje med 50 in 55 letom starosti. Sedanja tržna družba, kot na primer mediji in predvsem lepotna industrija menijo, da ljudje s 53. letom starosti vstopimo v srednja leta, kar posledično nakazuje tudi zamik upokojitvene starosti.

ALI SI DELODAJALCI ŽELIJO STAREJŠIH ZAPOSLENIH?

Na omenjeni konferenci smo poslušali zgodbe o uspehu delodajalcev, ki "lepo" skrbijo za svoje starejše zaposlene; tako da jim nudijo »zdravo prehrano in sadje«; en izmed delodajalcev "celo" prilagaja delovni čas; starejšim dodeli manj zahtevne (in slabše plačane) delovne naloge; zaposleni, ki ob upokojitvi na svoje bivše delovno mesto zaposlijo in uvajajo svojega otroka itn. Na žalost na konferenci ni bilo možnosti postavljati vprašanj ali diskusije npr. o tem, da je po podatkih Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje (ZRSZ) več kot tretjina brezposelnih starejša od 50 let; o tem, da jih delodajalci nočejo zaposlovati - znane so zgodbe o tem, da so kandidati prišli na razgovor za službo, ki ga niso niti začeli, ker so se takoj poslovili od njih rekoč, da so pričakovali "nekaj drugega"; ni bilo govora o tem kako bodo ljudje starejši od 50 let živeli dostojno življenje in prišli do upokojitve, čeprav pričakujemo, da se bo vsem izmikala (krepko) čez 65 let starosti.

Izgovori delodajalcev, da so starejši delavci predragi, so postali s spremembo zakonodaje v zadnjih letih neprimerni; Zakon o delovnih razmerjih ZDR-1 ter Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-2) sta starejšim zaposlenim zmanjšala ali ukinila pravice kot npr.: odpravnina pred upokojitvijo jim pripada le, če so bili pri zadnjem delodajalcu zaposleni vsaj 5 let ter ukinjanje oziroma višanje starostne zaščite zaposlenih pred odpovedjo pogodbe o zaposlitvi. S temi spremembami je bilo poenostavljeno odpuščanje zaposlenih, ki se približajo 50 letu starosti in tudi po njem ter njihova ne/zaposljivost